

İlkel Toplumdan Uygar Topluma

İletişim ve Uygarlık

Prof. Dr. Necdet EKİNCİ

Prof. Dr. Necdet EKİNCİ

**İlkel Toplumdan Uygur Topluma
İLETİŞİM VE UYGARLIK**

ISBN 978-605-241-710-2

DOI 10.14527/9786052417102

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

I. Baskı: Mayıs 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Necdet EKİNCİ

İlk, orta ve lise öğrenimini Burdur'da tamamladıktan sonra İstanbul İktisadi Bilimler Akademisi'nden 1974 yılında mezun oldu. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, İstanbul ve Antalya bölge müdürlüklerinde görev yaptı. 1980-1984 yılları arasında özel sektörde çalıştı. Yüksek Lisans ve doktorasını T.C. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsünde, Cumhuriyet Tarihi Alanında tamamladı. T.C. Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde uzman, T.C. Akdeniz Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümünde Dr. Öğretim Görevlisi, T.C. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü'nde Yard. Doç. ve Dekan Yardımcısı, yine aynı üniversite Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nü yürüttü. 2010 yılında, İletişim Bilimleri Alanında Doç. Dr. ünvanına sahip oldu. 2007-2011 yılları arasında Kırgızistan'da bulunan Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölüm Başkanlığı'nı yürüttü.

2011 yılında Türkiye'ye döndü. 2011-2015 yılları arasında Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Prof. Dr. Mustafa Akaydın'ın siyasal iletişim danışmanlığını üstlendi. Bu arada İstanbul Aydın Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema bölümünde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2015 yılında T.C. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ABD'nde öğretim üyesi, yine aynı üniversitenin Tirebolu İletişim Fakültesi'nde Prof. Dr. ünvanıyla 2018 yılından beri öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Cumhuriyet Tarihi, Türk Demokrasi Tarihi, Siyasal İletişim, Siyasal Düşünce Tarihi, Uygarlık Tarihi alanlarında birçok bilimsel dergide ulusal ve uluslar arası makaleleri yer almakta olup, yine alanında yayınlanmış on dört adet kitabı bulunmaktadır. Fransızca bilen yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

Çağdaş ya da geleneksel hiçbir toplum gösterilemez ki; **iletişim** olmaksızın varlığını sürdürüp, gelişim içinde olabilsin. Ne var ki; bu süreç içinde **iletişim** kimi zaman görünür olmamış; bu nedenle her zaman sorgulanamamıştır. Oysa **iletişim ve uygarlık** insanın yeryüzünde varoluşuyla birlikte birbirini tamamlayan, biri olmaksızın diğerinin olamayacağı, birbirini besleyen iki olgudur. **Uygarlıktan** söz edebilmemiz için, **üretim**; **üretim** olabilmesi için **işbölümünün**; **işbölümünün** ortaya çıkabilmesi için de, **iletişimin** tüm kanallarıyla var olması gerekiyor. Bu nedenle **İletişim** ve **Uygarlık** adını vermiş olduğumuz elinizdeki bu kitap; kronolojik anlamda, öncelikli bir **uygarlık tarihi** çalışması değildir. Daha çok iletişim kavram ve olgularının, siyasal kimliklerin, kamuoyu, kamusal alan, siyasal düşüncenin, propagandanın geçirmiş oldukları aşamaları, insanlığın **uygarlık süreci** içinde ortaya çıkmış bulunan üretim biçimlerine dönük; belirli tarihsel kesitleri temel almaktadır. Dar bir kapsamda da olsa, tarihsel bir bakış açısı içinde olgulara yaklaşıp, bulunduğu döneme özgü oluşum ve anlamlarının **iletişimsel değerlerini** ortaya koymak amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım da; hem, **uygarlık tarihinin** bir nebze de olsa yeni bir biçim almasını, hem de **iletişimin tarihsel işlevlerinin** daha iyi kavranıp, anlaşılmasını sağlayacaktır.

İletişim insanın yeryüzünde ilk belirlediği dönemlerden başlayarak, tarihinin her anında varlığını sürdürmüş, **uygarlığın** gelişmesinde en önemli rolü oynamıştır. Bu nedenle, **uygarlık tarihinin** her aşamasında, dilin gelişmesinde, üretim biçimlerinin, siyasal iktidarın ve devletin oluşmasında, siyasal yaşam içinde, kültür, düşünce ve ideoloji örgüsü bağlamında kimliklerin varlık kazanmasında, en ilkelinden başlayarak, en gelişmişine dek, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasında, **kamusal alanın** ve **kamuoyunun** belirlenmesinde, **iletişimi** görmek ve izlemek mümkündür. Çünkü **iletişim** ve **enformasyon**, yalnızca teknik süreçlerden ibaret değildir. Bunlar aynı zamanda, XVIII. yüzyıldan beri, insanlığın ulaştığı olduğu, bireysel ve ortak özgürleşmenin temel değerleridir. Bunlar, günümüz **batı modelinin** ve **uygarlığının** dinamosunu oluşturmaktadır. Bunlar aynı zamanda “**bireyci kitle toplumu**”nun ortaya çıkmasında uygarlığın gelişmesinde kilometre taşlarıdır. **İletişim dünyası**, eş zamanlı olarak ortaya çıkan, aynı zamanda, Batı'nın siyasal felsefesi olan, bu zıt, birbiri ile çelişen iki mirası, yönetmesi gerekmektedir: XVIII. yüzyılın özgürlükçü ve XIX. yüzyılın eşitlikçi anlayışı kapsamında **iletişim** ve **enformasyon**, **Batı uygarlığının** temel değerleri ve ekonomik gelişmeyle birlikte, bir teknik ilerleme konusudur. Burada “Bilgi Toplumu” adı altında, uluslararası anlayış düşleri içinde, **dünya uygarlığının** görkemli bir biçimde yeniden kuruluşu söz konusudur.

İletişim bilimlerinin uzun yıllardan beri kendi içine kapalı bir disiplin olarak, öne çıkmayıp, sessiz sedasız kendi halinde gelişim gösterirken, birden bire, yukarıda sözünü etmiş olduğumuz teknik ve bilimsel gelişmelere koşut olarak, özellikle, Paul Lazarsfeld ve ekibinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çalışmaları sayesinde, 40'lı yıllardan başlayarak, tüm disiplinler içinde etkisini hissettirmesi bir rastlantı değil, bir gereksinimin sonucudur. Buna karşın, toplum bilimlerinin içinde iletişim çalışmalarının Avrupada ve ülkemizde ortaya çıkması için, 80'li yılların ortalarını beklemek gerekmektedir. Çoğulcu siyasal felsefenin ortaya çıkması, **Antik Yunan** sitesinden, **Roma**'ya **Feodalizm** ve **Aydınlıklar** dönemine dek uzanan bir süreci kapsamaktadır; retorik ve propagandanın ötesinde; yurttaşlık hakları, siyasal düşünce ve tutum sergilemeleri, uygarlık sürecinin tarihsel akışının ortaya çıkarmış olduğu toplumsal ve felsefi sorunlar, düşünce değişimleri, iletişim bilimlerini en etkin bir biçimde belirleyip, öne çıkarmıştır.

Necdet Ekinci

Giresun, Mayıs 2019

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

BAŞLARKEN

İLETİŞİM, TARİH, UYGARLIK VE KÜLTÜR

I. İletişim Gerçeği.....	1
II. Uygarlık ve Kültür	2
III. Tarih, İletişim ve Düşünce.....	17
IV. İletişim ve Uygarlık	20

1. BÖLÜM

İNSANIMSIZ YARATIKLARDAN İNSANA UYGARLIK VE İLETİŞİM

I. İnsanimsız Türlerin Yaşam Tarzları ve Evrimi.....	25
II. Homo Sapiens'in "Bilişsel Devrimi"	32
III. Klandan-Kabileye İlk Siyasal Örgütlenme: Kamusal İktidar	47
IV. Neolitik Dönem: Tarım Devrimi.....	54
V. Ataerkil Kölecilik	58
VI. Uygarlığa İlk Adım: Kent Devrimi	60
VII. Yazı, Matematik Siyasal Yapı ve Egemen İdeoloji.....	68
VIII. Devlet, Mit/Söylence ve Egemen İdeoloji	74
IX. Toplumsal İletişim ve Sözlü Kültür.....	79
X. İlk Kamusal Alanlar	84
XI. Doğu Tipi Kölecilik.....	86
XII. Arkaik Dönem/ Batı Tipi/Klasik Kölecilik.....	91
XIII. Mezopotamya ve Mısır'ın Antik Yunan ve Roma Uygarlıklarına Etkileri.....	103

2. BÖLÜM

ANTİK YUNAN VE ROMA'DA UYGARLIK VE İLETİŞİM KANALLARI

I. Antik Yunan Uygarlığına Genel Bir Bakış.....	111
II. Antik Yunan'da Siyasal ve Toplumsal Yapı ve Özellikleri	120
III. Yurttaşlık Bilincinin Oluşumunda Kutsal ve Kamusal Alanlar	138
IV. Antik Yunan Sitesinde Kamusal ve Özel Alan Ayırımı	145
V. Antik Yunan Sitelerinde Kamuoyu.....	148

VI. Antik Roma'da Kamuoyu	156
VII. Antik Yunan'dan Siyasal Yaşama Bir Armağan: Demokrasi	161
VIII. Retorik ve Propaganda	163
IX. Antik Roma'da İletişim ve Propaganda	188
X. Antik Yunan ve Roma'da Haberlerin Bilgi ve Düşüncenin Dolaşımı	203
XI. Antik Yunan'da Düşünce	212
XII. Antik Roma'da Düşünce	237

SONUÇ YERİNE

ROMA İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜ VE HİRİSTİYANLIK

1. Hıristiyanlık Düşüncesi ve Roma Siyasal Sistemi	253
2. Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü	259

Kaynakça	263
-----------------------	-----

BAŞLARKEN

İLETİŞİM, TARİH, UYGARLIK VE KÜLTÜR

I. İLETİŞİM GERÇEĞİ

Tarihsel süreç içinde hiçbir toplum yoktur ki; *iletişim* olmaksızın varlığını sürdürebilmiş, ilerlemesini sağlayabilmiş olsun. Bir toplumda *uygarlığın* ortaya çıkabilmesi için, üretimin gerçekleşmesi gerekir. *Üretimin* olabilmesi için ise; *işbölümüne* gereksinim vardır; *işbölümünün* olabilmesi için de kaçınılmaz bir biçimde en ilkel biçimiyle de olsa *iletişimin* olması gerekmektedir. Bunun içindir ki; *iletişim* insanın yeryüzünde ilk belirlediği karanlık dönemlerden başlayarak, *tarihinin* her aşamasında varlığını sürdürmüş, *uygarlığın* gelişip, biçim almasında en önemli rolü oynamıştır. Bu nedenle, *uygarlık tarihinin* belirlenmesinde, *dilin* gelişmesinde, üretim biçimlerinin, *siyasal iktidarın ve devletin* varlık kazanmasında, *siyasal yaşam* içinde, *kültür, düşünce ve ideoloji* örgüsü bağlamında *kimliklerin* varlık kazanmasında, en ilkelinden başlayarak, en gelişmişine dek, *kitle iletişim araçlarının* ortaya çıkmasında, *kamusal alan, kamuoyunun* belirlenmesinde, *iletişimi* görmek ve izlemek mümkündür¹.

Çoğulcu *siyasal felsefenin* ortaya çıkması, **Antik Yunan sitesinden, Roma'ya** ve **Feodalizmden Aydınlıklar dönemine** uzanan süreçte **retorik** ve **propaganda**nın ötesinde; **yurttaşlık hakları, siyasal düşünce ve tutum** sergilemelerinin getir-

1 Tüm bu tarihsel gerçek bir yana, *iletişim* ve *enformasyon* bilimleri, tam anlamıyla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bu iki sözcük, uygarlığımızın ulaştığı son aşaması en çokulu bilimsel ve entellüktüel kargaşasını temsil etmektedir. Çünkü *iletişim* ve *enformasyon*, yalnızca *teknik süreçlerden* ibaret değildir. Bunlar aynı zamanda, XVIII. yüzyıldan beri, insanlığın ulaştığı, bireysel ve *ortak özgürleşmenin* temel değerleridir. Bunlar, günümüz batı modelinin ve *uygarlığının* dinomusunu oluşturmaktadır. Bunlar aynı zamanda "*bireyci kitle toplumu*" nun ortaya çıkmasında kilometre taşlarıdır. İletişim dünyası, aynı zamanda, **Bati'nin siyasal felsefesi** olan, bu zıt, bir diğer deyişle, birbiri ile çelişen iki mirası, yönetmesi gerekmektedir: **Aydınlanma Dönemi'nin** o özgürlükçü ve **1789 Büyük Fransız Devrimi'** ni izleyen yüzyılın *eşitlikçi anlayışı, birbiriyle çelişkili iki kavram; bireysel özgürlük ve eşitlik...* Bu çelişkinin yönetilmesinde *iletişim* büyük görevler yüklenmiştir. Bu nedenledir ki; *iletişim* ve *enformasyon*, **Bati'nin** temel değerleri ve ekonomik sorunlarla birlikte, bir teknik ilerleme konusudur. Burada "**Bilgi Toplumu**" adı altında, uluslararası anlayış düşleri içinde, *uygarlığımızın* görkemli bir biçimde yeniden kuruluşu söz konusudur (Gregory Bateson-Jurgen Ruesch: **Communication et Societe**: Éditions du Seuil, 2006. s.11.)

miş olduğu sorunlar, *düşünce değişimleri, iletişim bilimleri kapsamında kamusal alanı* belirleyip, öne çıkarmıştır. Gazetecilik çalışmaları kapsamında yapılan *enformasyon* içerik analizleri, siyasal yayım çalışmalarını geliştirmiş, bu bağlamda gittikçe artan iletişim araştırmaları, geleceğin *bilgi toplumunu, dolayısıyla uygarlığımızı* sorgulayan yaygın temalar olmuştur².

Konumuzu daha iyi anlaşılabilmesi için; kavramların yerli yerinde, gönül rahatlığı içinde kullanabilmek, bir kargaşaya meydan vermemek amacıyla; toplum bilimlerinden en çok tartışılan iki kavrama “*Uygarlık* ve “*Kültür*” kavramlarına açıklık getirmemiz gerekmektedir.

II. UYGARLIK VE KÜLTÜR

Uygarlık ya da *medeniyet* kavramı pek te açık olmayan bulanık birçok anlamı karşılamak için kullanılıyor. Dahası *uygarlık* ile *kültür* kavramı zaman zaman birbirinin yerine kullanılabiliyor. Bu nedenle öncelikle kavramların kökenine gitmek ve tanımları netleştirebilmek çalışmamızın başlangıcı için uygun önemli bir adım olarak görünmektedir. Öncelikle *uygarlık* sözcüğünden daha eski olan *kültür* sözcüğü ile işe koyulalım.

I

Kültür kavramının en yakın kökü Latince “*cultura*”dır. Yetiştirme veya bakma anlamları taşır. Yani bir sürecin adıdır; bir şeyin, özellikle ekinler ve hayvanların bakımı. Fransızca ve İngilizcedeki günümüzdeki kullanımı bu anlamı karşılamaktadır. Birçok batı dilinde de yetiştirilen maddeyi, bir biçimi anlatır. Oysa Almandada “*Kültür*” *uygarlaşmış* ya da *kültürü* olmaya özgü soyut bir anlamda ya da insanın seküler gelişme sürecinin tanımı olarak, XVIII. Yüzyılın Aydınlanmacılarının “*civilisation*”u yani “*uygarlık*” kavramını karşılayan bir anlamda kullanılmaktadır.

Bu girişin de gösterdiği üzere; kavramın köken olarak bazı ortak noktaları olduğu gibi, farklı bakış açıları da söz konusudur. Bunun yanında, toplum bilimciler *kültürü* şöyle tanımlamaktadırlar: *Kültür; “kuşaktan kuşağa geçirilen, yığılmış deneyimler ve insanın öğrendiği, yarattığı ve yaptığı her şeydir”*. Bu yaygın bir tanım iken bir başka tanım da şöyledir; “*Kültür, belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve onlar tarafından kendilerinden sonra gelenlere aktarılan bilginin, davranışların, adet haline gelmiş hareket modellerinin tamamıdır*”.

Böylece *kültür* gibi binlerce farklı topluma göre yerel özellikler gösteren bir kavram yerine, Batının dünya egemenliği gücünü gösteren, uluslararası bilim çev-

2 Arnauld Mercier, « *La Communication Politique en France : Un Champ de Recherche qui Doit Encore S’Imposer* », L’Année Sociologique, 2001/2 Vol.51, s. 355-363.

relerince de oldukça kabul gören **uygarlık** kavramı öne çıkarılmıştır. Bu tarihten sonra öteki toplumların, Batı dışı olanın yapması gereken şey de açıkça ortadadır; Batıya uymak, Batı gibi olmak ve son olarak Batıya ulaşmak... Son iki yüzyılın batı dışı dünyası için en geçerli “**ilerleme**”, “çağdaşlaşma” yolu da bu olmuştur.

Günümüzde insan bilimlerindeki **kültür** terimine yüklenen anlamın, şu anki dilin kendisine, özellikle de litaretürde verdiği anlama tamamen yabancı olduğu göz önüne alındığında, kuşkusuz, evrimin izini sürmek yararlı olacaktır. Böyle bir anlayışa ulaşmamızda, İngiliz Antropolijisine daha doğrusu, 1871 yılında **Edward Burnett Tylor**'un yayınlanan “**İlkel Kültür**”³ başlıklı hacimli çalışmasında bu kavrama açıklık getirmesine borçluyuz. Özellikle, **Gustav Klemm**'in 10 ciltlik yayınlanmış olduğu, **Evrinsel İnsanlık Tarihi** başlıklı anıtsal yapıtı, ardından kültür bilimi ile ilgili iki ciltten esinlenen **Tylor uygarlık** ile eşanlamli olarak kullandığı **kültür** kavramını oluşturmak için gereksinim duyduğu öğelerin altını çizmiştir. Yapıtının hemen başında **Tylor**, daha sonra birçok kez alıntı yapılan bir **kültür** tanımı yapmıştır:

“Etnografik anlamında anlaşıldığı gibi, kültür ya da uygarlık, bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenek ve insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği diğer tüm yetenek ve alışkanlıkları içeren bir karmaşıklar birlikteliğidir”⁴

Özellikle **Tylor**'un kendisinin yaptığı, daha çok bir açıklama olan bu tanım, belirli bir zamanda doğrudan gözlemlenebilecek bir takım gerçeklerle ilgilidir. Böylece, **Antropolojik kültür kavramı** doğmuştur. Ne var ki; **Herbert Spencer** bu kavramı bu anlamda kullanmamıştır. İngiliz ve Amerikalı antropologlar, örneğin **Sumner, Keller, Malinowski, Lowie, Wissler, Sapir, Boas, Benedict** bu anlamı yeniden ele aldılar. Çok geçmeden **Amerika Birleşik Devletleri**'nde **antropoloji** kendisini **kültür bilimi** olarak tanımlamaya başlayacaktır. İngiltere’de ise fiziksel antropoloji/insan vücudunun gelişimi ve büyümesinin incelenmesi ile “**sosyal**” **antropoloji** arasında bir ayrım olduğu vurgulanmaktadır. Amerikalılar “kültürel” antropolojiden daha çok, fiziksel antropolojiye karşı çıkmak gereğini duymaktaydılar. Sosyolojide **kültür** kavramı, erken Amerikan sosyologları, özellikle **Albion Small, Park, Burgess** ve özellikle **Ogburn** tarafından da hızla kabul görmüştür. Bununla birlikte, sosyoloji, antropolojiye göre bilim olma yolunda ilerlerken, adımları çok daha yavaştır. Sosyolojinin öncüleri olan **Comte, Marx, Weber, Tönnies, Durkheim** bu tanıma yönelmemiş olsalar da; aynı tanım şimdi antropolojinin yanı sıra sosyolojinin de bir parçası olmuş gibi görülmektedir. Bu doğrultuda

3 Edward Burnett Tylor: **Primitive Culture**. Volume 1. London: John Murray. 1871; Primitive Culture. Volume 2. London: John Murray. 1871.

4 Bkz.: Guy Rocher: “**Culture, Civilisation et idéologie**”, Introduction à la Sociologie Generale. Première partie: L’Action Sociale, chapitre IV, troisième édition Montréal: Éditions Hurtubise HMH ltée, 1992, s. 101-127.

*Fransız sosyolojisi ve antropolojisi bu neolojistiği dahil etmek için pek aceleci değil, daha yavaştır. Son dönem savaştan sonra ortaya çıkan yeni nesil Fransız sosyologlarında, Amerikan kültür sosyolojisinin etkisi altında Fransa'da **kültür** kavramını popüler hale gelmiştir⁵.*

Geçmişin *tarihsel retrospektifi*, şimdi kültürü daha önce yaptığımızdan daha kesin bir biçimde tanımlamamıza yol açmaktadır. Söz konusu **Tylor**'un tanımı, 1871'e kadar çıkmasına karşın, şaşırtıcı derecede açıklayıcı ve eksiksiz olduğu için çok sık alıntılanmaktadır. Bununla birlikte, kesin yargulara sahip olduğu için de eleştirilmekten kendini kurtaramamıştır. Günümüzde, **kültüre** yüklenen tüm özelliklere ışık tutamayacağı da göz önünde tutulması gerekmektedir.

Tylor'ın ardından bu yana, birçok farklı kültür tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar **Kroeber** ve **Kluckhohn** tarafından toplanmış, sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır⁶. Tanımların çoğu, **Tylor**'unki kadar işlevsel olmaktan uzak olmakla birlikte; **kültürel gerçekliğin** daha yakından anlaşılmasına katkıda bulunduğu da bir gerçektir.

Tylor ve diğerlerinin tanımlarından esinlenerek, **kültürü**, bunlara bağlı düşünmenin bir yolu, çok sayıda insan tarafından öğrenilip paylaşılan, az çok formalize olmuş ortak duygu ve davranış olarak tanımlayabiliriz. Bu insanlara belirli ve farklı bir topluluk oluşturmak için hem nesnel hem de simgesel olarak hizmet etmektedir.

Bu tanımın açıklanması, *antropologların ve sosyologların kültürde* tanımayı kabul ettikleri temel özellikleri vurgulamamıza izin vermektedir.

Öncelikle **Durkheim**'in özellikle işlevsel formülünü aldığımızı ve "*düşünme, duyumsama ve davranış biçimlerinden*" söz ettiğimiz altını çizmek gerektiğini belirtmek zorundayız. Bu formül daha sentetik ve aynı zamanda **Tylor** yaklaşımından daha geneldir; bunun yanısıra diğer birçok tanımda bulunan "*yaşam biçimi*" formülünden daha açıktır. **Kültürü** oluşturan modellerin, değerlerin, simgelerin bilgiyi, düşünceyi içerdiğini, her türlü duygu ifadesine ve eylemleri yöneten kural-lara yayıldığını vurgulama avantajına sahip olduğu nesnel olarak gözlemlenebilir. **Kültür**, bu nedenle, bilişsel, duyuşsal olmanın yanında duyuları da harekete geçirebilen tüm insan etkinliklerine yöneliktir. Son olarak, bu ifade **kültürün** eylem olduğunu, her şeyden önce insanlar tarafından yaşandığını vurgulamaktadır. Bu eylemin gözleminden, **kültürün** varlığına ulaşabilir ve ana hatlarını izleyebiliriz. Bunun karşılığında, bireylerin eylemine toplumsal eylem olarak adlandırılabilcek bir **kültüre** uyması beklenebilmektedir.

5 Aynı yerde

6 Aynı yerde

İkinci olarak, bu düşünme, duyumsama ve davranış biçimleri yasalarda, ritüel formüllerde, törenlerde, protokolde, bilimsel bilgide, teknolojiye, teolojide “*az ya da çok biçimsel olabilir*”. Diğer yandan, sanatta, geleneksel hukukta, nezaket kurallarının belirli öğelerinde, özellikle de, uzun zamandır birbirlerini tanıyan insanların *kişilerarası iletişimde*, biçimselliğin azalan ve değişen boyutları kendini gösterebilmektedir. Düşünme, duyumsama ve davranış biçimleri ne kadar az kalıplara dökülürse, yorumlama ve kişisel uyuma o kadar çok izin verilmektedir.

Tanımımızın içerdiği *kültürün* üçüncü özelliği kesinlikle merkezi ve önemlidir. *Kültürü* öncelikli kılan yönü, düşünme, duyumsama ve davranış biçimlerinin çok sayıda insan tarafından paylaşılmasıdır. Bir yandan küresel bir toplumun *kültürü* çok sayıda insan tarafından paylaşılırken, diğer yandan birkaç kişinin, küçük bir grubun kültürünü yaratması da söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla *kültürün* oluşmasında temel olan kişi sayısı değil, ortak değer ve bilinçtir.

Sonuç olarak, ortak ve toplumsal olan bir yaşam tarzı edinme kuralları olduğunu kabul etmek için, yeterli sayıda insan tarafından ideal veya normal olarak kabul edilme yolları vardır. *Kültür*, bireyselleştirilmiş olmasına karşın, terimin *antropolojik* ve *sosyolojik* anlamında, doğada bireysel değildir; her şeyden önce tanınır ve çoğunlukla çok sayıda insan için ortaktır. Daha önce yalnızca bireylere uygulanabilecek olan *kültür kavramının* yeni bir ortak anlamı nasıl ortaya çıkardığını biliyoruz. Aynı zamanda, *kültür* kavramının yalnızca küresel bir toplum için geçerli olmadığını da görüyoruz.

Sosyologlar kolayca bir toplumsal sınıf, bir bölge, bir endüstri, bir “*alt kültürden*” söz edebilmektedir. Kimi zaman da “*alt kültür*” terimi, küresel bir toplum içindeki kısmi bir varlığı, örneğin “*gençlik alt kültürünü*” belirtmek için ya da bir *kültür* ile diğerine daha uygun olan bağlantıları göstermek istendiğinde kullanılabilir.

Pek çok yazarın öncekine neredeyse eşit önem verdiği dördüncü bir *kültür* özelliği, edinme veya aktarma biçimiyle ilgilidir: *Kültürel* özellikler, biyolojik veya genetik olarak miras alınmaz, biyolojik organizmada doğumda *kültüre ait* hiçbir şey kaydedilmez. *Kültürün* kazanılması, çeşitli öğrenme biçimlerinden ve mekanizmalarından kaynaklanmaktadır.

II

Kültür ve *uygarlık* kavramları arasındaki kavramsal kargaşa ve ayırım da yine batı düşüncesi içerisindeki bir tartışmadır. *Kültür*, aslında tüm toplum ve topluluklarda olan, batılı, doğulu, tarih öncesi ya da çağdaş ayırt etmeksizin, var olan

insani üretimleri anlatır. Bu anlamda evrensel bir kavramdır ve farklı toplumları tabakalaştırmaz, aşağı ya da yukarı diye sınıflandırmaz. Bu yönüyle kültür her bir toplumun kendisine özgüdür, yüksek bir **kültürden** bu anlamıyla söz edemeyiz. Ancak ve ancak çağdaş toplumlarda buna benzer ayrımlaşmalar ve kavramsal-laştırmalar yer alır. İşte çağdaş dünyayı ilk kez kuran batılı düşünce, yaşam, üretim biçiminin tüm dünyayı sömürgeleştirme sırasında karşılaştığı toplumlardan kendisini ayırt etmek için, kendi üstünlüklerini ilan etmelerinin bir gereksinimi nedeniyle **civilisation/uygarlık** kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Bu kısa tarihsel açıklama, şimdi sosyolojide kültür terimine verilen ve belirteceğimiz anlamlara ışık tutabilir. Fransızca'dan Türkçe'ye ödünç alınmış bu kavramsal tanım, İngilizce'den Almanca'ya, Almanca'dan İngilizce'ye geçerken, her seferinde, orijinal anlamını kaybetmeksizin, ama ilkinden daha ileriye yeni anlamlar koyarak, her zaman uzatma veya analogi yoluyla, yeni bir takım çağrışımlar da eklenmiş olduğu görülmektedir. Eski Fransızca'da kastettiği "*sürülmüş ve ekilen alandan*", şimdi Fransızca'ya geri döndüğü sosyolojik anlamda, büyük olasılıkla gidilmesi gereken uzun bir yolun var olduğudur. Yine de, bu tutarlılık, bozulma olmadan, süreklilikte hiç ara vermeksizin, tutarlı diyebileceğimiz bir evrimin meyvesidir.

Dolayısıyla *kültürel özellikler, fiziksel özelliklerde olduğu gibi birçok insan tarafından paylaşılmaz. Son meyvelerin kalıtımın meyvesi olduğunu söyleyebiliriz, eski meyveler ise her insanın toplayıp kendisinden gelecek kuşaklara bırakması gereken bir mirastır.*

Bu nedenle kimi yazarlar **kültürü** "*toplumsal miras*" olarak tanımlarken, kimileri de; "*bir bireyin belirli bir toplumda yaşamayı öğrenmesi gereken her şey*" olduğunu ileri sürmüştür. Farklı formüller kullanarak, **Taylor**'unkiler de dahil olmak üzere çok sayıda **kültür** tanımı bu özelliğini korumuştur; Hatta bazıları bu ve buna benzer tanımları **kültürün** ana ya da baskın özelliği olarak inşa etmişlerdir⁷.

Öğrenilip paylaşıldıkça **kültürel normlar** ve değerler, diğer topluluklardan ayrı olarak tanınması ve ayırt edilmesi mümkün olan ve dahası büyük oranda kolay olan, belirli bir insan topluluğu oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu topluluk, **kültür** dağarcığına iki yönlü bir katkıda bulunur ve bu **kültür** tanımlarında yeterince görülmeyen, literatürümüzün nesnel ve simgesel bir biçimde kendini gösteren bir başka özelliğidir. Öncelikle objektif dediğimiz bir biçimde, çünkü insanların ortak olarak sahip oldukları düşünce, duyumsama ve davranış biçimleri, her biri için gerçek gibi anlamdıran bağlantılar oluşturmaktadır. Bu ortak payda, bu kişilerin her biri için ve "*objektif*" olan bir gerçeklik için, aynı zamanda bir bölge, kamu

7 Bkz.: Rocher, 1992: 75-154